

Становище

от проф. д-н Румен Иванов Стаматов –

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен

„доктор”

в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки;

професионално направление 3.2. Психология

докторска програма: Педагогическа и възрастова психология

автор: Ваня Илиева Велкова

тема: „ Връзки между емпатията, агресията и социалната интелигентност в горната училищна възраст “

1.Общо описание на представените материали

По избор от научното жури съм определен за негов член по процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Връзки между емпатията, агресията и социалната интелигентност в горната училищна възраст “ за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма: Педагогическа и възрастова психология. Автор на дисертационния труд е Ваня Илиева Велкова – докторант към катедра „Психология”, отчислен с право на защита.

Представеният от Ваня Илиева Велкова комплект материали е на хартиен носител и е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски”. Той включва всички необходими документи. Докторантката е приложила необходимите публикации.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи.

Темата на дисертационното изследване е актуална в научно – изследователски и в практически аспект. Като психологични конструкции емпатията и социалната интелигентност отразяват опитите за осмисляне на динамиката на агресивното поведение в различните форми на проявление – директна /физическа и вербална/ и индиректна. В предложеното изследване актуалността е изразена в опита да се постигне едно разширено разбиране на влиянията на емпатията и социалната интелигентност върху разгръщането

на различните видове агресивно поведение. Актуалността на темата се открива особено силно в контекста на търсенето на пътища за ограничаване на агресията.

3. Познаване на проблема

Докторантката се опитва обосновано да постигне целта на дисертационното изследване, както и преследваните задачи със съответните методи на теоретичното и емпиричното изследване. Подробно са разгледани конструктите емпатия, социална интелигентност и агресия. Емпатията е концептуализирана като многомерен конструкт, представен чрез емоционално, когнитивно и мотивационно измерение. Обособени са два вида емпатия – емоционална и когнитивна, както и механизмите чрез които се оформя емпатийния отговор. Също така е проследена и природата на социалната интелигентност и връзката и с междуличностните отношения и мотивации за учене. Представените анализи отразяват коректно съществуващите разбирания върху тези конструкции и тяхната възрастова динамика.

В теоретичната част е представен и подробен анализ на агресивното поведение. Проследени са инвариантните характеристики, които разкриват природата на това поведение. Съдържателния структурен анализ е обединен с генетичния анализ, в който е проследена траекторията на развитие на агресивното поведение. Разгледани са също и видовете агресия като е наблегнато на делението на директна и индиректна агресия и на вербална и физическа агресия като изрази на директната агресия. С това е очертана и концептуалната рамка на изследването чрез която е определен и избора на съответните инструменти /набора от въпросници/.

Емпиричното изследване очертава отношенията между различните агресивни поведения – вербална, физическа и индиректна агресия и емпатията и социалната интелигентност, както и влиянията на променливите възраст и пол.

4. Методика на изследването

Методиката отразява основния замисъл на изследването и на концептуалното му осмисляне. Самата методика включва:

Въпросници за оценка на емпатията – (Interpersonal Reactivity Index IRI на M.Davis, 1983; Peer-Estimated Empathy PEE на A. Kaukiainen, K. Bjorkqvist, K. Osterman, & K. Lagerspetz, 1995). Първият въпросник е с 28 айтема обособени в 4 подскали оценявани в 5 степенна ликертова скала, вторият е с 8 айтема – оценявани също чрез 5 степенна ликертова скала.

Въпросник за оценка на социалната интелигентност – (Peer-Estimated Social Intelligence PESI на A. Kaukiainen, K. Bjorkqvist, K. Osterman, & K.Lagerspetz, 1995). Скалата е с 10 айтема оценявани също с 5 степенна ликертова скала.

Въпросник за оценяване на агресивното поведение – скала за оценяване на директна и индиректна агресия (Direct & Indirect Aggression Scales DIAS на К. Bjorkqvist, К. Lagerspetz, & К. Osterman, 1992). Въпросникът съдържа 24 айтема, разпределени в три подскали и оценяващи вербална, физическа и индиректна агресия. Оценяването се извършва отново с 5 степенна ликертова скала.

Въпросниците са с добри психометрични характеристики, което осигурява обективно интерпретиране на емпиричните данни и постигане на предвидената цел, на задачите, произлизащи от нея и обосноваването на заключенията по отношение на формулираните хипотези.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 212 страници в основния текст, който включва 13 таблици и 6 приложения. Структурата включва увод като въведение в изследователската тема, три глави, изводи и препоръки за практиката, заключение и литература. Библиографията е със 236 заглавия на български и английски език. Самото изследване е структурирано в две части – теоретична, която представя основните концепти, около които се изгражда изследването и емпирична, която е представена от цели, задачи, хипотези, инструменти на изследването с подробно описание на психометричните характеристики и различните анализи, в контекста на формулираните хипотези. Представените анализи и изводи са представителни за усилията на докторанта и подкрепят верификацията на получените резултати.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

За оценката на едно дисертационно изследване могат да се приемат следните критерии:

- новост – собствен принос при решаването на изследователския проблем;
- научна ерудиция, изразена в обективността и коректността на представените идеи и възгледи при теоретичното разглеждане на темата и при обзора на литературните изследвания както и в подбора на методиките и анализа на емпиричните данни;
- подробно описание на методиките на изследването и на техните психометрични характеристики;
- коректно представяне на емпиричните данни като се използват статистически методи и анализи на резултатите;
- авторски приноси и препоръки, относно използването на резултатите от научните изследвания.

Приносите на Ваня Илиева Велкова са съдържателно обобщени и отговарят на проведеното изследване. Като цяло бих искал да отбележа следните положителни моменти:

Креативно е разработен изследователският дизайн на различните видове агресивно поведение и на връзките с емпатията и социална интелигентност.

Представена в динамиката в различните агресивни поведения в зависимост от факторите пол и възраст.

Представена е зависимостта на емпатията от факторите пол и възраст. Получените резултати потвърждават съществуващите разбирания върху проявите на емпатията, но като отчитат специфичния социален контекст.

Съвременният статистически анализ на резултатите представя коректно коментирани данни на връзките между изследваните конструкти.

Представени са особеностите на отношенията между емпатията, социалната интелигентност и различните видове агресивно поведение. Получените резултати очертават една по-сложна картина на тези отношения. Счита за изключително интересен резултата между емпатия и индиректна агресия и социална интелигентност и индиректна агресия, което продължава дискусията върху ограничителните възможности на емпатията и социалната интелигентност. При определени видове агресия като индиректната емпатията и социалната интелигентност могат да са с противоположни влияния, което поставя под въпрос общите заключения върху тези отношения, когато се игнорират видовете агресивно поведение.

Това ми дава основание да отбележа, че изследването има приноси, които могат да намерят израз в опитите за преосмислянето на отношенията между емпатия, социална интелигентност и видовете агресивно поведение и при търсенето на пътища за ограничаване на различните видове агресивно поведение.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите на темата на дисертационния труд са под формата на статии и отговарят на изискванията.

9. Лично участие на докторанта

Ваня Илиева Велкова е била докторант към катедра „Психология”. Тя е реализирала самостоятелно цялото дисертационно изследване. Текстът, получените резултати и приноси са нейно лично дело.

10. Автореферат

Авторефератът съдържа основните постановки в дисертационния труд, резултатите и техния анализ. Считаю, че е адекватен на дисертационния труд и обективно отразява теоретичните анализи и основните резултати, представени в съдържанието на изследването.

11. Лични впечатления

Бих искал да отбележа, че Ваня Илиева Велкова притежава задълбочени познания в изследвана област, съчетани с отговорност и с оригинален подход към емпиричното разглеждане на темата, което обогатява разбиранията за отношенията между емпатията, социалната интелигентност и агресивното поведение. Бих искал да отбележа и нейното отговорно и активно участие в развитието на българските училища в пространството на Европейския съюз, както и на квалификацията на учителите извън страната.

12. Препоръки за бъдещо използване

Предлагам основния текст на дисертацията да се разшири като се задълбочи анализа на връзките между различните видове емпатия и различните видове агресивно поведение в контекста на моралното развитие и функциониране на личността.

Заклучение

Дисертационният труд показва, че докторантката Ваня Илиева Велкова притежава задълбочени познания по темата на дисертацията. Смятам, че кандидатката отговаря на условията и реда за присъждане на образователната и научната степен „доктор” по Закона за развитие на академичния състав в Република България, ППЗРАС, Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски”. След изтъкнатите аргументи, както и на цялостната положителна оценка за извършеното дисертационно изследване, предлагам на научното жури да гласува положително и да присъди образователната и научна степен „доктор” на Ваня Илиева Велкова, за което давам и своя утвърдителен вот.

06 04 2017 г.

Изготвил становището:

/проф. Румен Стаматов/